

BIBLIOTHEEK

NED. ZEE- en LUCHT-
GEWESCHT

HET STELEN IN MIDDEN CELEBES

DOOR

DR. ALB. C. KRUYT.

[1924]

Er is misschien geen land in den Indischen Archipel, dat zich beter leent tot het maken van vergelijkende studies op volkenkundig gebied dan Midden Celebes. Wij treffen daar toch een aantal stammen aan, die aan elkaar verwant zijn, maar die onder verschillende omstandigheden hebben geleefd, zoodat dikwijls een gebruik, dat oorspronkelijk voor allen gelijk is geweest, door deze omstandigheden onderscheiden gedaanten heeft gekregen.

Dit is nu ook het geval met de gewoonte van het stelen. Ik zeg met opzet „de gewoonte van het stelen”, want zijn de levensomstandigheden in Europa vaak zóó, dat een mensch tot stelen wordt gedreven, in Midden Celebes zijn de toestanden nog van dien aard, dat in gewone tijden niemand dit behoeft te doen.

Wij hebben dan in dit land stammen, die niet gewoon zijn te stelen, en stammen, die aan deze hebbelijkheid gewend zijn geraakt. Tot de eersten mogen de meeste Bare'e-sprekers worden gerekend, die in het stroomgebied van de Posso-rivier wonen, en de To Rongkong, wier woonplaats aan de gelijknamige rivier ligt. Ieder, die onder deze menschen gewoond heeft, kan voorbeelden aanhalen van treffende eerlijkheid. In de eerste maanden van mijn verblijf onder hen woonde ik in een hut met wanden van sagoebladeren, waar honden zich vaak een weg door heen baanden. Meermalen stond het huisje dagen en weken lang onbeheerd, wanneer ik op reis was, met al mijn hebben en houwen er in, maar nimmer heb ik bij mijn thuiskomst iets gemist. Hoe vaak is het niet voorgekomen, dat men verloren of achtergelaten dingen, die de menschen zelfven best gebruiken konden, aan mij terugbracht.

Levendig staat mij nog voor den geest de verrassing, die zich eens van mij meester maakte bij zulk eene gelegenheid. Als jongman had ik namelijk uit Holland meegebracht een zakmes, waaraan allerlei instrumenten waren te vinden. Meermalen had

V-8-152

ik voor mijne Possosche bezoekers de prachtige hoedanigheden van dit voorwerp gedemonstreerd door er nu eens een bijtel, dan een hamer, een boor of een zaag uit te voorschijn te halen. Toen ik eens met mijn medicyntrommel een dorp bezocht, had ik mijn wondermes als spatel gebruikt om er zalf mee op een lapje te smeren. Na het gebruik had ik vergeten het bij mij te steken, en het bleef dus achter in de woning waar ik had gezeten. Toen ik thuis gekomen was, miste ik het, en het was mij ontgaan tot welk doel ik het kort geleden had aangewend. Ik kwam tot het besluit, dat het mes mij uit den zak moest zijn gegleden, en ik achtte het verloren. Maar toen ik na twee weken terugkwam in het dorp, waar ik het had vergeten, bood het hoofd mij mijn mes aan, en deelde mij mede, dat ik het daar de vorige maal had achtergelaten. Zoodra hij het mij had teruggegeven, deed hij mij het verzoek om het aan hem te geven. Dit laatste is een trek, waarop ik straks nog terugkom.

De vraag is wel eens gedaan: „Maar wordt er dan nooit door de Possoërs gestolen?” Zeker gebeurt dit door enkelen, maar zulke personen staan dan ook als dieven bekend. In enkele gevallen, die mij bekend zijn, hebben wij vermoedelijk met kleptomanie te doen, want de twee personen, aan wie ik hier denk, een man en eene vrouw, namen stelselmatig allerlei dingen weg, waaraan zij geen behoefte hadden.

De Possoërs zijn zóó weinig gewend te stelen, dat zij personen, die dit wél doen, als zieken beschouwen. Men onderstelt, dat in de handen van zoo iemand iets zit, dat hem tot wegnemen van eens anders goed brengt. Men tracht dan die slechte geaardheid er uit te halen, opdat die persoon zich niet meer aan zoo iets schuldig zal maken. Zoo was er eens een Pebato'sch meisje, dat zich nu en dan aan gappen schuldig maakte. De vader, een hoofd, sprak hierover met eene vrouw, die de kunst verstond om allerlei voorwerpen, die menschen en geesten soms in het lichaam van een ander tooveren en die personen daardoor ziek maken, weer te voorschijn te brengen. Dit wordt dan gedaan door met de sirihtasch, die ieder bij zich draagt, over het zieke deel te strijken, waarna er een ui, een stukje gemberwortel, een stukje ijzer, een steentje of eenig ander willekeurig voorwerp uitgehaald wordt. De knappe vrouw nam op zich om het meisje van hare hebbelijkheid te genezen. Ze kwam op een goeden dag met haar sirihtasch bij de kleptomane, en wreef en wreef over de beide handpalmen van de „zieke”. En het gelukte haar werkelijk om de steel-hebbelijkheid in gematerialiseerden vorm uit de handen te verwijderen, en wel in de gedaante van.... spinnen. Algemeen is het geloof onder deze menschen, dat spinnen en miljoenenpooten in de hand van den dief zijn, en hem tot stelen dringen.

Maar niet altijd gaat men op zulk een zachtzinnige wijze te

werk om iemand die gestolen heeft te „genezen”. Vooral wanneer het in den ouden tijd slaven waren, werd de steel-hebbelijkheid er op pijnlijker manier uitgehaald. Dan werd de hand van den schuldige wel eens op zeer gevoelige wijze saamgedrukt om de hebbelijkheid er uit te knijpen; of men brandde zout, en legde dit op de handpalm; of ook: men streek met een gloeiend gemaakt hakmes er over heen.

Het is dus bij uitzondering, dat er onder de Possoërs gestolen wordt, een trek die ze dus gemeen hebben met vele volken van den Archipel. Zoo wordt o. m. van de Dajakstammen in het binnenland van Britsch Borneo verteld, dat oneerlijkheid in den vorm van stelen of rooven zelden voorkomt, ofschoon de gelegenheden er toe overvloedig zijn, daar de akkers voor ieder open liggen. Diefstal in huis of in het dorp is onbekend. Handelaars die met booten vol goederen naar het binnenland gaan, missen zelden iets van hun waren. Deze handelaars vestigen zich dikwijls in hun eentje in het binnenland. Wanneer een handelaar al eens beroofd werd, waren steeds de Zeedajaks de schuldigen, menschen die door omgang met vreemdelingen hun gewoonte van niet-stelen hadden afgelegd. (C. Home and W. McDougall, *The pagan tribes of Borneo*, II, 202).

Zoo schreef ook een zendeling uit den ouden tijd van het Zuiden van de Minahassa: „Als men het geen stelen wil noemen, wanneer een arme hongerige eens een ei uit een kippenest van de anderen haalt, of wanneer zij mij eens een pot of pan, die zij noodig hebben om te koken, op een heimelijke wijze afleenen, zonder die weder te brengen — ik zeg, als men dit geen stelen wil noemen, dan wonen hier in de geheele streek geen dieven, en het is in dit opzicht hier veel beter dan in de geheele Minahassa. Wij slapen hier nooit met gesloten deuren, en hebben hier nooit eenige kist of kas gesloten.” (S. Ulfers in *Med. Ned. Zend.*, I, 1857, hl. 228).

Zulke getuigenissen zijn nog van vele volken in Indië aan te halen. Dr. J. P. Kleiweg de Zwaan heeft er in opstel over „Stelen” heel wat bijeen gebracht. (*Vorstellungen über den Diebstahl bei den Eingeborenen des indischen Archipels*, *Intern. Archiv für Ethnografie*, Bd. XXII, 1915, bl. 234 en volg.).

Het niet-stelen kan den Possoërs echter niet als een deugd worden toegerekend, want men doet het niet, omdat men het niet gewend is te doen. De reden, dat stelen geen gewoonte is bij volken als de Possoërs, moet worden gezocht in den communistischen staat waarin zij groot zijn geworden en leven. Toen het Ned.-Indische Gouvernement zich nog niet bemoeide met de Possoesche maatschappij, bestond deze uit gemeenschappen, families in den uitgebreiden zin van het woord, en in zulk eene gemeenschap had men de goederen gemeen. Wel had nagenoeg iedere huisvader eenige buffels, maar dit bezit was niet absoluut, daar deze dieren

uitsluitend dienden als offerdieren bij een algemeen dorpsfeest of tot delging van schulden.

Tot zekere hoogte heeft ieder voorwerp een eigenaar, die het heeft gemaakt of gekocht, maar in wezen bezitten zijn broers en zusters, neven en nichten het met hem. Dit blijkt hieruit, dat zulk een voorwerp nu eens door dezen dan door genen wordt gebruikt; soms vraagt men het niet aan den „eigenaar”, meestal wel; maar nemen en vragen staan in deze gelijk, want iets weigeren aan een familielid zal men niet spoedig doen, in elk geval niet rechtstreeks en zonder grondige redenen. Algemeen is de gewoonte onder de Possoërs om een voorwerp, dat men te leen gevraagd heeft, zoo lang bij zich te houden tot de eigenaar, of een ander er om vraagt. Dit is geen gevolg van slordigheid, zooals het bij ons Westerlingen vaak voorkomt, maar de gedachte leeft onbewust bij de menschen: Ik ben daar nu voorloopig eigenaar van, totdat een ander het een poosje wil wezen. Voor stelen bestaat dus geen aanleiding, want in het algemeen gesproken krijgt men wat men vraagt. En dat primitieve volken onverbeterlijke vragers zijn is ook algemeen bekend.

Dit vragen moet een gevolg zijn van het zich ontwikkelen van het individueel bezit. Het ligt in den mensch om iets dat hijzelf gemaakt heeft, ook geheel als zijn eigendom te beschouwen. Maar zijn gemeenschapsgevoel deed er hem geen kwaad in zien, wanneer een familielid het gebruikte, d. i. er tijdelijk eigenaar van werd. Maar aangezien de maker zijn eigendom wel eens noodig had op een tijd dat een ander het gebruikte, wekte het gemis er van een onaangenaam gevoel in hem op, dat aanleiding gaf tot ontstemming, booze woorden. En hiervoor is de primitieve mensch zeer bevreesd: van een ontstemming en van booze woorden gaat een magisch werkende kracht uit, die schadelijk is voor dengene, dien de ontstemming of de booze woorden treffen.

Stelen, d. i. wegnemen zonder vragen, is dus voor den primitieve in den grond van de zaak hetzelfde als vragen, maar het laatste is de weg voor hem om geen ontstemming te wekken, niet door het feit van het zich toeigenen, maar doordat de maker zijn werktuig mist op een oogenblik, dat hij het noodig heeft.

Dat vragen bij de primitieven een hoffelijke manier van stelen is, blijkt hieruit dat de gevraagde eigenlijk niet mag weigeren, tenzij hij het gevraagde zelf noodig heeft. Dit kan niet gezegd worden van voorwerpen, waarvan hij er meer dan één heeft; die moet hij dan ook geregeld afgeven. Iets in voorraad te hebben was vroeger voor den Possoër een moeilijk ding en alleen mogelijk bij lieden, die een zoodanigen invloed en druk op hunne omgeving uitoefenden, dat men bang voor hen was. Wanneer de leerlingen der opleidingsschool te Pendolo in de vakantie naar huis gingen, en de kleeren, die zij ontvangen hadden, medenamen, kwamen zij steeds berooid op de school terug: de familie begreep niet wat zoo'n jongen met meer dan twee stel kleeren (een was eigenlijk

al voldoende) moest doen, en daarom werd hem de rest eenvoudig afgenomen. — Ik heb mij meer dan eens verwonderd, dat iemand iets uit eene woning of van een ander wegnam, zonder den eigenaar er van eerst op te zoeken, en als ik dan mijn vrees te kennen gaf, dat hij later door zijn wegnemen in moeite zou komen, antwoordde hij: „Wel neen, want ik heb den eigenaar tot oom, of tot broer, of tot tante”, al was de familieband dan ook ver te zoeken.

Stelen is dus voor den primitieve een betrekkelijk kwaad, en bij een meer ontwikkeld gevoel van individueel eigendomsrecht, zooals dit door invloeden van buiten niet uit kan blijven, worden gevallen als diefstal aangegeven en berecht, die in den vroegeren toestand van communistisch voelen niet als zoodanig werden aangemerkt.

Opmerkelijk ook is, dat er geen kwaad is, waarvoor men zich bij ontdekking meer schaamt, dan stelen. Men kan een Possoër niet zwaarder grieven dan hem onrechtvaardig voor een dief uit te maken. Daartegen komt zijn eergevoel in opstand. Wanneer van een echtpaar de man of de vrouw gestolen heeft, kan de ander op grond daarvan echtscheiding vragen. En dit gebeurt dan doorgaans ook, omdat de ander zich schaamt met iemand gehuwd te zijn, die gestolen heeft. Hierbij komt ook nog de vrees, dat zoo iemand haar of zijn echtgenoot in groote moeielijkheden kan brengen door de boeten, die op het ontdekken van een diefstal volgen.

Wanneer de zendelingen in de Minahassa in den ouden tijd hunne gemeenten afreisden om overal het Avondmaal te bedienen, deden zij op iedere plaats onderzoek bij de oudsten en voorgangers, of er ook personen waren, die door hun gedrag van deze heilige handeling moesten worden uitgesloten. Gewoonlijk werden dan enkele personen genoemd, en hunne zonde bestond in negen van de tien gevallen uit diefstal, dikwijls zelfs een kleine diefstal. Zonden, die in onze oogen heel wat zwaarder wegen, werden niet zoo hoog aangerekend als het stelen bijvoorbeeld van een vischkorf.

Hebzucht is geen karaktertrek van den Possoër, zoodat deze hem niet kan verleiden om zijne gewoonte van niet te stelen te laten varen. Maar geen hunner zal er kwaad in zien om zich het goed van een ander onrechtmatig toe te eigenen, wanneer hij er de gelegenheid voor heeft, als maar niet kan gezegd worden, dat het gestolen is, d.i. dat het weggenomen is, zonder dat de eigenaar er iets van wist.

Dit zien we bijvoorbeeld duidelijk bij personen, die door hun heerschzuchtig en sterk karakter groot overwicht hadden op hun medemenschen. Deze waren gedurende hun leven ware tirannen voor hunne omgeving. Onder allerlei voorwendsels wisten ze zich het goed van anderen toe te eigenen, maar ik heb van zulke lieden toch altijd den indruk gekregen, dat zij meer door hun zucht om hun macht te toonen werden geleid dan door hunne hebzucht.

Zoo iemand werd rijk, maar niemand zei van hem dat hij een dief was. Wanneer zulk een tiran gestorven was, en zijn zoon wist zich niet evenzeer te doen gelden als zijn vader, dan werden de daden van dezen op hem gewroken: voor allerlei kleine of vermeende overtredingen van het gewoonterecht werden hem onevenredig zware boeten opgelegd, zoodat hem in korten tijd de buffels en de katoenen goederen, die zijn vader bijeengebracht had, waren afgevraagd, eigenlijk afgenomen.

Zoolang de Possoër nog gelooft, dat van allerlei dingen een magische kracht uitgaat, die verwoestend op de omgeving inwerkt, wordt hij door dit geloof van gappen teruggehouden. Vruchtboomen bijvoorbeeld worden vaak door voorbijgangers beroofd. Dit vindt men niet zoo erg, en tegenover deze diefstallen staat de eigenaar zoo goed als machteloos, want hij kan zijn eigendom toch niet voortdurend bewaken. Daarom tracht hij dit te beschermen met middelen, die mechanisch den dief zullen schaden, d. i. straffen voor zijne overtreding. Die middelen bestaan eenvoudig uit bladeren van eene of andere plant, of uit eenig voorwerp uit de dierenwereld, dat in een boomblad wordt geknoopt; dit wordt in den vruchtboom gehangen. Voordat men zulk een beschermmiddel plaatst, spreekt men het in dezer voege toe: „Gij, beschermer, wanneer er iemand van deze vruchten wil nemen, maak hem dan ziek.”

De gedachte bij het aanbrengen van zulk een middel is, dat de eigenschappen er van in het lichaam van den dief zullen overgaan, en dit kwaad zullen doen. Neemt men hiertoe Spaansche peper, dan zullen de tanden van den dief uitvallen, omdat de vruchtjes van deze plant makkelijk van den stengel loslaten, als ze rijp zijn. Wendt men hiervoor brandnetel aan, dan zal het lichaam van den dief gaan jeuken, en er zullen branderige plekken op ontstaan. Een deel van een witte mierenhoop zal lepra verwekken; alikruiken doen de extremiteiten afvallen, wat bij een hevigen graad van lepra plaats heeft; men schrijft aan de alikruiken deze kracht toe, omdat de punt van het horentje, waarin dit weekdier woont, er af geslagen wordt, voordat men er den inhoud uitzuigt. De reeks van zulke magisch sterke voorwerpen zou tot in het oneindige zijn te verlengen. Ik noem alleen nog dit: een kleine aarden kookpot wordt met een boomblad of een stuk geklopte boombast toegebonden en dan met kalk bestreken. Deze pot wordt in den vruchtboom geplaatst, en wanneer iemand van de vruchten durft nemen buiten voorkennis van den eigenaar, zal de buik van dien onverlaat opzwellen, en hij zal door hevige pijn in het lijf worden gekweld. Kalk toch is warm, omdat het door branden gemaakt is, en „warm” is hetzelfde als „ongezond, ziek.” — Men durft niet van de vruchten nemen terwijl de eigenaar het ziet, want deze zou zooveel verwenschingen tegen den dief uiten, dat al die leelijke woorden een slechten invloed zouden hebben op diens gezondheid. Dien krachtig

werkenden toorn brengt de eigenaar op het beschermmiddel over.

Natuurlijk is men er van den anderen kant op uit om de werking van het „roode oog”, zooals dit middel algemeen in het Oosten van den Archipel wordt genoemd, te paralyseeren. Zoo meent men zijn doel te kunnen bereiken door eerst wat aarde tegen den boom te werpen: aarde is magisch zeer krachtig; daaruit ontstaat immers de heele plantengroei; daaruit is ook de boom voortgekomen, van welks vruchten men nu nemen wil. De aarde verlamt dus de kracht van het middel. Verder hakt men een splinter van den boom af, waarbij men het daarin geplaatste „roode oog” aldus toespreekt: „Maak eerst de aarde ziek, dan het hakmes, en dan mij.”

De Possoër kent nog een ander middel om den onbekenden dief te straffen. Er zijn namelijk menschen, die beweren iemand die gestolen heeft, blind te kunnen maken. Zij gebruiken daartoe verschillende middelen. Het meest voorkomende is, dat men een kom boordevol met water giet, en er vervolgens een lap witte geklopte boomschors strak overheen spant. De wijze man prevelt dan een en ander, en noemt den naam van den verdachte. Wanneer de bedekking van de kom dan op een plek een weinig opbult, prikt hij daarin met een naald. Ten gevolge daarvan zal de schuldige blind worden, want in de opgebolde plek was het oog van den dief of de dievegge. — De Possoër noemt dit membajo, een werkwoord, dat afgeleid is van wajo, dat „schim, spooksel, afbeeldsel” beteekent.

De hier beschreven wijze om een dief te straffen is door den geheelen Archipel bekend, en om te bewijzen, dat ze ook in Nederland toepassing vindt, deel ik hier een bericht uit Rossum in Gelderland mede, dat in 1908 in de Tielsche courant gedrukt stond: „Wie gaarne op eenvoudige wisse manier dieven wil opsporen, had 5 Oct. op Letwalda, de aanlegplaats voor stoombooten alhier moeten zijn. Daar had hij kennis kunnen maken met zeker persoon uit een der omliggende dorpen aan de overzijde der Maas, wien een sommetje geld was ontvreemd, en die zonder er de politie mee in kennis gesteld te hebben, zelf op onderzoek naar zijn vermiste schatten uitging. Zijn reisplan was met de Nijmeegsche boot naar Rotterdam te gaan. Daar kon hij klaarheid in zijn duistere zaak bekomen bij een zoogenaamde duivelbanner. Die zou hem op de hoogte brengen, ja hem zelfs in een emmer de persoon laten zien, die den klomp onder de bedstede had geledigd. Dan had onze reiziger daar den dader maar met zijn mes een veeg over het gelaat te geven, om hem, thuis gekomen, gemakkelijk te kunnen herkennen. Om hem maar niet zeer te verminken, zou hij hem een snee in het oor geven. Bij het verlaten van den verklikker zou hij wel oppassen niet om te zien, want dan ware het plan mislukt. De pastoor had hem deze reis wel ontraden, maar hij ging er toch op uit. — En met

welk gevolg? Den volgenden dag stapte hij te Rossum weer van de boot, en wist mede te deelen dat een vrouwelijk familielid hem had beroofd. Binnen enkele dagen zou die het geld door een ander laten terug bezorgen. Of dit heeft plaats gehad, zijn wij nog niet te weten gekomen". Tot zoo ver het courantenbericht.

Een bewijs, dat het stelen bij de Possoërs geen volkszonde is, is dat men hier geen wichelmethode heeft om te ontdekken, wie een of ander heeft weggenomen. Zulke middelen om een dief te ontdekken vindt men vooral veel op de eilanden in het Oosten van den Archipel, waarvan ik nu alleen Timor noem. Men zal daar bijvoorbeeld eenige steenen in een kring leggen, en aan elken steen een naam geven, hetzij dien van verdachte personen, hetzij dien van dorpen, waar de dief zich zou kunnen ophouden. Op iederen steen worden dan eenige rijstkorrels gelegd, en in het midden van den kring wordt een hoen geplaatst. Nu let men op van welke korrels de vogel het eerst pikt: de naam die aan den steen waarop die korrels liggen, is gegeven, wijst de persoon van den dief aan, of de plaats waar hij zich bevindt.

Algemeen toegepast wordt het volgende middel: Men neemt een kippenei, over welks top men met houtskool eenige lijnen kruisgewijs trekt als de roos van een kompas. Daarna pelt men de schaal van den top af, en ziet aan welke zijde de kiem zich bevindt. Vooraf heeft men aan iedere streep den naam gegeven van een persoon, van wien men denkt, dat hij de dief zou kunnen zijn; of den naam van dorpen, waar de schuldige zich zou kunnen ophouden. De naam van de streep, waar de kiem zich bevindt, is de naam van den dief of van de plek, waar hij te vinden is.

Met opzet heb ik den naam van Timor genoemd. De bewoners van dit eiland staan bekend als dieven. Op de Beloeneezen, die het oostelijk gedeelte van Nederlandsch Timor bewonen, schijnt deze naam ten volle van toepassing te zijn. Daar steelt alles, zegt iemand die er bekend is: menschen stelen er, karbouwen stelen er, varkens stelen er, honden stelen er; het is daar een dievenwereld. Maar voor de overige Timoreezen op Nederlandsch gebied geldt de naam van dief alleen ten opzichte van paarden. Een paard stelen doet iedere Timorees, als hij er kans toe ziet, hoogstens met de verontschuldiging er bij, dat hij een touw vond en dat mee nam naar huis, waar bleek dat er een paard aan vast zat. Maar andere dingen zijn gewoonlijk veilig voor hem. Dit is een merkwaardig iets, waarvan geen equivalent onder de Toradja's bestaat. Ik geloof dat wij de liefhebberij der Timoreezen in het stelen van paarden moeten toeschrijven aan de omstandigheid, dat deze dieren in lateren tijd op dit eiland zijn ingevoerd, dat ze met de oude Timoreesche communistische maatschappij geen verband houden. Wanneer de overlevering waarheid bevat, dat de paarden vroeger in het wild rondliepen en geen vasten eigenaar hadden, zou de ingekankerde gewoonte om elkaar paarden af te stelen

voor een deel kunnen voortkomen uit een onbewust overgeleverd gevoel, dat ieder evenveel recht heeft op deze dieren.

Wanneer wij bedenken dat de Possoërs animisten zijn, die gelooven in geesten en goden, die levendig aandeel nemen in het doen en laten van de menschen, dan zouden wij verwachten, dat men het stelen ook naliet uit vrees voor die goden en geesten. Dit is echter niet het geval. Nooit heb ik iets gevonden wat op een dergelijk geloof zou kunnen wijzen. Wel heeft men in het algemeen het gevoel, dat het gewoonterecht gehandhaafd moet worden, op poene van bestraffing der goden; maar diefstal wordt toch niet beschouwd als overtreding van de adat, waarvoor de goden waken. In den ouden tijd, toen ieder nog in Midden Celebes kon doen wat hij wilde, heb ik meermalen aan helder denkende Toradja's gevraagd: „Maar straffen de goden die vorsten en hoofden dan niet, die middellijk en onmiddellijk de eigendommen hunner onderdanen wegnemen?” En dan was het antwoord steeds: „Wel neen, ze zijn immers niet voor niets rijk geworden.”

Dit antwoord staat in verband met de denkbeelden die de Toradja's koesteren omtrent kwaad of zonde. Evenals veel Christenen zou de Toradja kunnen zeggen: „Zonde is wat strijdt met den wil van God”. Maar het verschil ligt in de vraag wat de wil van God is. Mogen de Christenen daaromtrent een vaste overtuiging hebben, voor den Toradja is deze zaak niet uit te maken. Zijne goden kijken er hun menschen op aan: den een zullen ze als zonde toerekenen, wat ze den ander niet kwalijk nemen. De een zal gappen en er gezond bij blijven; den ander zal, nadat hij zich iets wederrechtelijk heeft toegeëigend, een ongeluk treffen, dat hij misschien aan zal zien als een straf voor dit bedreven kwaad. Ik zeg met opzet „misschien”, want wanneer hij in het een of ander een straf der goden ziet, zal hij niet in de eerste plaats denken aan de mogelijkheid dat hij iets gestolen heeft. Bovendien zijn de goden wispelturig: de eene keer zult ge iets gappen, en lachen ze er misschien om, wat blijkt uit de omstandigheid dat ge niet ontdekt wordt; en een ander maal laten ze den diefstal niet passeeren, en maken ze dat ge er in loopt en beboet wordt.

De Toradja wil met dit alles alleen te kennen geven, dat slechts uit de straf kan blijken, of de goden iemand een diefstal al of niet als zonde toerekenen. Wordt hij niet gestraft, dan is dit vanzelf een bewijs, dat de goden hem gunstig gezind zijn, en hem zijn stelen niet tot zonde toerekenen. Ergo, de goden zijn den hoofden, wien het gelukt is zich met de goederen hunner onderhoorigen te verrijken, goed gezind.

Maar vinden zij hun straf dan niet hiernamaals, wanneer hun ziel in het doodenland is aangekomen? Neen; het eeuwige leven is voor deze menschen niet anders dan een schimachtige voortzetting van het leven hier op aarde, zonder eenige zedelijke beteekenis. En aangezien hier op aarde reeds wordt uitgemaakt,

of iets zonde is of niet door de straf aan den lijve, die er op volgt of niet op volgt, heeft men in dit opzicht niets meer van het Hiernamaals te verwachten. Van eenige vergelding van op aarde bedreven kwaad in het leven na dit leven weet de Toradja dan ook niet. Wel onderscheidt men verschillende „wijken” in het Zielenland, maar deze worden niet bewoond door de zielen van verschillende categorieën van booze en goede menschen, maar door hen die op dezelfde wijze om het leven zijn gekomen: Zoo hokken de zielen van hen die zelfmoord pleegden, bij elkaar; zij die in den oorlog sneuvelden, bewonen dezelfde wijk; zij die door eenig ongeval om het leven kwamen, door een omvallenden boom zijn verpletterd, door een krokodil gegrepen en dergelijke, zoeken elkaar in het land der dooden op.

Alleen bij die Toradja-stammen, die veel met vreemdelingen hebben omgegaan, en die zich ook voor een deel met die vreemdelingen, die een hogere geestelijke ontwikkeling bezaten, hebben vermengd, vindt men trekken van een vergelding. Ten opzichte van de straf voor stelen vertelt men bij de Sa'dan-toradja's, dat de ziel alles wat zij als mensch van anderen gestolen heeft, met zich meedraagt. In het Zielenland komt zij een kat tegen, die haar al dit gestolen goed afneemt, en den dief hevige verwijten doet. De afgenomen goederen bewaart de kat, totdat de ziel van den rechtmatigen eigenaar komt, aan wie alles wordt teruggegeven. Niet alleen dat velen dezen trek van het Hiernamaals niet kennen, maar ook de omstandigheid, dat het eene kat is, die deze rol speelt, toont duidelijk aan, dat deze bijzonderheid niet Toradja'sch is.

Ik heb zooeven Timor genoemd als het land van dieven. Maar ook hier vinden wij geen spoor van vergelding van diefstal in het Hiernamaals. Wel bestaat daar algemeen de voorstelling, dat de Hemelheer de zielen, die bij hem komen, onderzoekt om te weten of ze kwaad hebben gedaan; maar bij dit „kwaad” denkt men uitsluitend aan het plegen van huwelijksgemeenschap met bloedverwanten, met wie de adat geen gemeenschap toelaat. Zulk eene verbintenis verwekt een sterke, magisch werkende uitstraling, die iemands dood kan bewerken. En aangezien de dood voor den Timorees steeds de bezoldiging is op de zonde, wordt in zulk een verboden omgang de doodsoorzaak gezocht. Op mijne menigmaal herhaalde vraag, of de ziel van een dief voor zijn stelen in het Hiernamaals gestraft wordt, kreeg ik steeds ten antwoord: „Daar hebben we nooit van gehoord.” In Amarassi, dat dicht bij de hoofdplaats Koepang ligt, en waarvan de bewoners veel omgang met vreemdelingen hebben gehad, bekende men ook zijne onkunde op dit punt, maar een ontwikkeld man uit die streek sprak als zijne meening uit, dat het wel mogelijk was, dat diefstal in het Hiernamaals gestraft werd. Hij maakte dit hieruit op, dat wanneer men bestolen is, maar men weet niet door wien, men pleegt te

zeggen: „Al weet ik niet, wie het gedaan heeft, de Hemelheer zal het onderzoeken.” Het pasgenoemde onderzoek naar verboden omgang wordt hier dus uitgebreid tot onderzoek naar diefstal.

Ik zou nog meer voorbeelden kunnen bijbrengen, maar dat van de Timoreezen is voldoende om te bewijzen, dat de Toradja's hier niet alleen staan.

Ik herinner weer even aan het communisme van de leden van den stam, waarin de gewoonte van niet-stelen haar oorsprong heeft. Maar dit communisme is juist ook de aanleiding geweest tot een gerechtelijk stelen, zooals dit bij de komst van het Gouvernement in Midden Celebes nog bestond. De Toradja namelijk is niet altijd even nauwgezet in het betalen van zijne schulden, en hij laat er soms jaren overheen gaan, voordat hij er aan denkt aan zijne verplichtingen te voldoen. En wanneer hij niet telkens aan die schulden herinnerd wordt, „vergeet” hij ze. Betreft dit nu schulden aan een dorpsgenoot, dan is dit nog niet zoo erg; de goederen zijn immers tot zekere hoogte van de leden der familie (= het dorp) gezamenlijk. Maar men is vaak niet zoo geduldig tegenover een lid van eene andere dorpsgemeenschap.

Hoe nu die schuld geïnd te krijgen, zonder er dadelijk oorlog om te maken? Dan ging de schuldeischer op deze wijze te werk: Hij verzekerde zich van de hulp van velen zijner dorpsgenooten; gezamenlijk gingen zij naar de woonplaats van den schuldenaar, en vingen dan zooveel buffels van dat dorp op, als ze in één dag konden krijgen. Ze mochten dit slechts gedurende dien eenen dag doen. Soms gebeurde het, dat zij minder buffels vingen, dan de waarde van de schuld was, maar dan moesten zij zich met dat mindere tevreden stellen. De buffelhalers moesten goed gewapend zijn, want soms liet de tegenpartij dit werk niet rustig voortgaan. Van den anderen kant laat de Possoër zich spoedig door zijn gevoel van schuld neerdrukken, waardoor hij de kracht niet heeft zich tegen zulk een maatregel te verzetten. Bij dit „halen van buffels” vallen natuurlijk meermalen dieren in handen van den schuldeischer, die niet van den schuldenaar, maar van zijne dorpsgenooten, d. i. familieleden zijn. Maar dit moet deze dan met hen uitmaken. Het recht om buffels weg te nemen van dat dorp voor de schuld van een der inwoners wordt door allen erkend.

Ik heb zulk een gerechtelijken diefstal eens bijgewoond. Het ging om de schuld van een Tolage aan een Topebato. Wanneer de schuldeischer in de woonplaats van den schuldenaar kwam, werd hij van het kastje naar de muur gestuurd. De oorspronkelijke schuldenaar was overleden, en diens broer verwees den eischer naar een ander, die weer schuld had aan den overledene. Deze beduidde den eischer weer, dat hij bij een ander moest wezen, aan wien de schuld was overgegaan, zoodat de man er op het laatst niet meer uit wijs kon worden. Het dorp van den Tolage

deed ook niet de minste moeite om de zaak op te lossen, zoodat de Topebato besloot buffels van dat dorp te stelen.

Op een middag kwam een troep van wel vijftig goed gewapende mannen er aan. Zij troffen het juist, want het was in den tijd, dat de buffels waren opgevangen om een paar maanden geweid en tam gemaakt te worden, want gedurende den overigen tijd van het jaar laat men deze dieren in de wildernis rondloopen, zoodat zij aan het gezelschap van den mensch ontwennen. Zeven buffels stonden aangebonden, en behalve enkele kleine jongens die op de dieren pasten, waren alle inwoners van het dorp weg. De beesten werden dus losgemaakt en meegenomen. De jongens waren intusschen de dorpsbewoners gaan waarschuwen. Een aantal mannen achtervolgden de buffelhalers, die groot oponthoud hadden gekregen bij het overzetten der dieren over de Posso-rivier. Op den weg ontstond een heftig tooneel, waarbij men elkaar van weerskanten verwijten deed. Maar het slot was toch, dat de zaak uitgemaakt werd: de buffels werden teruggegeven en de schuld werd betaald.

Wanneer men tot het weghalen van buffels overging, moest men wel heel zeker zijn van zijn recht. Want een rechtsgeding van Toradja's eindigde soms heel anders dan men zou verwachten. Door allerlei argumenten, die voor ons geen waarde hebben, maar die voor de Toradja'sche mentaliteit steek houden, werd soms bewezen, dat iemand die geheel in zijn recht was, geen recht van eischen had. Dit kwam vooral voor, wanneer het een zeer oude schuld gold, waarvan de meeste of de rechtstreeksche getuigen overleden waren. Werd des eischers recht hem afgestreden, dan werd het buffelhalen als gemeene diefstal beschouwd, en moesten de dieren niet alleen teruggegeven, maar ook nog een zware boete betaald worden.

Er was nog een andere wijze van gerechtelijk stelen. Als de schuldenaar maar steeds nalatig bleef met betalen, en het bleek, dat hij ook niet de minste moeite deed om aan zijne verplichting te voldoen, dan ging de eischer met een aantal mannen naar de woning van den schuldenaar toe, en haalde daar alles weg, wat draagbaar was. Hij mocht dit slechts weer gedurende een enkelen dag doen. Ook hierbij moest hij rekenen op tegenstand en verzet van de inwoners van het huis, maar wanneer de schuldenaar zich werkelijk zijn schuld bewust was, liet hij den roof lijdelijk toe.

Bij het verdwijnen van de communistische toestanden, waaronder een volk leeft, gaat men zulke daden als onrechtmatig beschouwen. Maar dat de oude gevoelens nog lang blijven nawerken, zien we bijvoorbeeld bij de Javanen, die zulk een gerechtelijk stelen in den ouden tijd ook hebben gekend, evenals waarschijnlijk alle Indonessische volken. Bij de Javanen dan heet dit instituut *tjandak-tjekel*. In de nieuwere wetboeken wordt het verboden. Zoo heet het in den Angger-Ageng: „Bijaldien er onderdanen van den vorst zijn,

„van wie de een van den ander iets te vorderen heeft, dan mag „de een (de schuldeischer) den ander (den schuldenaar) niets van „zijne goederen ontnemen, hetzij zonder of met geweld. Indien er „iemand is, die het waagt tjandak-tjekel te bedrijven, die wordt „met een boete van 25 realen gestraft, terwijl de goederen, die „hij zich heeft toegeëigend, tot den eigenaar moeten terugkeeren”. Wilken, die over deze zaak spreekt in zijn studie over het Pandrecht bij de volken van den Indischen Archipel (Wilken-v. Ossenbruggen, II, 397) knoopt er de volgende beschouwing aan vast: „Men ziet dus, dat hoewel het tjandak-tjekel hier, en zoo ook in de andere nieuwere Javaansche wetboeken, ongeoorloofd verklaard wordt, de daarop gestelde straf zeer licht is, ongetwijfeld als een concessie aan de bestaande volksmeening, dat hij, die zich op deze wijze recht heeft trachten te verschaffen, aan geene onrechtmatige daad zich heeft schuldig gemaakt, in geen geval althans als een dief of roover mag worden beschouwd.”

Nu bestaat er ook nog een soort van stelen, dat wij godsdienstig stelen zouden kunnen noemen. Zoo bestond vroeger in sommige streken van Midden Celebes de volgende gewoonte: De Possoërs begroeven hunne dooden eertijds niet in den grond, maar de lijken werden in eene kist gedaan, en vervolgens in eene hut geplaatst, waar zij den tijd afwachtten, dat het groote doodenfeest voor hen zou worden gevierd. De beteekenis van dit doodenfeest is, dat de ziel bij die gelegenheid naar het Zielenland wordt geleid. De beenderen van het lijk worden dan schoongemaakt, en in een nieuw kistje gelegd. Zoolang het lijk „stinkt”, willen de geesten in de Doodenstad de ziel van den pas gestorvene niet bij zich ontvangen. Is de ziel echter weggebracht, dan hebben de nagelaten betrekkingen niet meer met den overledene te maken. Deze is dan „bezorgd”.

Maar gedurende den tijd dat de doode op dit feest wacht, moet hij gezelschap hebben. Eenvoudige menschen bonden daartoe een levend hoen vast aan de lijkenhut, maar wanneer de overledene een aanzienlijk mensch was geweest, die vele dienstbaren had, werd een slavengezin aangewezen om den overledene gezelschap te houden. 's Nachts verbleven deze lieden dan bij de hut, maar overdag liepen zij rond om eten te zoeken. Niemand mocht hun iets weigeren als ze vroegen, en als ze een en ander wegnamen, stalen, mocht niemand er iets van zeggen. Na afloop van het doodenofferfeest was de slaaf van zijn plicht ontslagen, maar dan waren hij en zijn gezin ook vrij, want men zeide: „Hij leeft als een geest, en wie heeft nu een geest in dienst.” Die slaaf was dus de zondebok, op wien alle slechte invloeden, die van het magisch krachtige lijk uitgingen, neerkwamen; animistisch gesproken: deze slaaf moest den toorn van den overledene over zijn dood dragen. De zielen der overledenen nemen immers

ook alles maar weg wat ze willen: tusschenbeide stelen ze den geheelen oogst, wanneer ze in de gedaante van muizen en rijstvogels de vrucht van den akker komen opeten. Welnu, zoo moet men ook den metgezel van den doode zijn gang laten gaan, en mag hij wegnemen wat hij wil.

Deze gewoonte heeft zich in het landschap Parigi ontwikkeld tot een „lijf wacht” van den overleden vorst. Tot voorbeeld van die lijf wacht heeft het garnizoen gediend, dat in de tweede helft der 18e eeuw door de Oude Compagnie daar ter plaatse was gelegd. Uit de verbasterde namen, die deze doodenwachters dragen, zijn nog de militaire titels te herkennen, zooals doetonani voor luitenant, kapita voor kapitein, sarejangi voor sergeant, aloeperesi, van het Port. alferes, vaandeldrager, en het eveneens Port. cabo voor korporaal. In de oefeningen die deze lijf wacht nu en dan rondom het lijk van den vorst houdt, zien wij de afschaduwing van de excercitie-oefeningen van het garnizoen in den ouden tijd. Uit de bevelen mari, hoeriso en ha, kunnen wij met niet al te veel moeite de woorden marsch, rechtsom en halt herkennen; barisentakoeweri vertoont ook nog eenige gelijkenis met het oorspronkelijke „presenteert het geweer”; maar naar lingke molingke-lingenari kunnen we alleen raden dat het „met de pink op de linkernaad van de broek” moet hebben beteekend.

Maar waarop ik hier wilde wijzen is, dat de leden van deze lijf wacht dezelfde rechten hebben als de pasgenoemde doodenwachter bij de Possoërs. Gedurende de honderd dagen, welke het lijk boven aarde staat, doen zij dienst, en krijgen zij hun eten van het vorstelijk huis. Bovendien hebben zij het recht allerlei aan de menschen af te vragen, en als iemand hun iets durft weigeren, mogen ze hem gevangen nemen. Dit komt dus weer op hetzelfde neer alsof zij het wegnamen.

Bij nog een andere plechtige gelegenheid mocht men van een ander wegnemen, wat men wilde. In vroeger jaren had van tijd tot tijd een offerfeest plaats, waarbij alle meisjes tot priesteres werden gewijd. Zij werden dan samengebracht in een kamertje, dat daartoe in den dorpstempel was gebouwd. In dat vertrekje moesten ze blijven, zoolang de plechtigheid duurde; alleen wanneer ze zich voor het doen van hare behoeften moesten verwijderen, mochten ze het even verlaten, maar ze mochten in geen geval de aarde betreden. Men stelde zich voor, dat deze kooi met meisjes naar den hemel werd opgetrokken, en dat de meisjes daar van de geesten onderwijs kregen in de wijze, waarop ze de gemeenschap tusschen hemel en aarde konden onderhouden, ten einde in staat te zijn allerlei aan de goden te vragen, in de eerste plaats gezondheid en levenskracht.

Wanneer nu de plechtigheid was afgelopen, m. a. w. wanneer de meisjes weer uit den hemel op aarde waren teruggekeerd,

gingen zij bij hare verwanten en kennissen bezoeken afleggen, en bij die bezoeken mochten ze alles wegnemen, wat ze in de huizen vonden. Ze zorgden altijd wel zulke dingen weg te nemen, die gemakkelijk te vervangen zijn, zooals mandjes, regenschermen, kommen, omdat het toch ontstemming zou wekken, als zij zaken van grootere waarde namen, al zouden zij er niet voor gestraft worden. Die meisjes worden op dat oogenblik dus beschouwd als een soort hogere wezens, omdat zij in zoo nauwe aanraking met geesten zijn geweest, en die geesten toch ook naar believen wegnemen, wat ze willen.

Dat zulk godsdienstig stelen ook buiten Midden Celebes bestaat, wil ik met een paar voorbeelden aantonen. Ik noem in de eerste plaats Soemba. Daar heeft de besnijdenis met eenige plechtigheid plaats, waaruit duidelijk blijkt, dat men zich de geopereerden in nauw contact denkt met de marapoe, waaronder in de eerste plaats de zielen der voorouders, nog liever die van den stamvader moet worden gedacht. Ik zal die plechtigheid hier niet beschrijven. Men kan haar vinden in de studie van Dr. B. Schrieke „Allerlei over de besnijdenis in den Indischen Archipel” (Tijd. Bat. Gen. 60 en 61), voor het grootste deel bestaande uit de bijdragen van medewerkers uit alle deelen van den Archipel. Van Oost-Soemba lezen we daar: „Dagelijks brengt hij (de operateur) een bezoek aan zijn patiënten, die tot hunne genezing nu zelf in hun onderhoud moeten voorzien, en wel door diefstal: alles wat zij voor hun onderhoud noodig hebben, mogen zij zich ongestraft toeëigenen. Al de om- liggende tuineigenaren worden voor het begin der besnijdenis gewaarschuwd door de ouders der te besnijden jongens, om niet boos te zijn als ze wat missen van hun leeftocht als klein huis- gedierte. Nooit worden dan ook klachten daaromtrent aangebracht” (T. B. G. dl. 61, bl. 43). Hetzelfde lezen we van West-Soemba: „Men treft hier het eigenaardige gebruik aan, dat jongens die pas besneden zijn, alles wat ze tegenkomen, buffels, varkens, geiten, kippen, kokosnoten enz., aan wie ook toebehoorend, mogen weghalen, stelen dus. Dit is eene gewoonte, waarover geen klacht van betrokkenen gehoord wordt, want als zijne familieleden later besneden moeten worden, mogen zij hetzelfde ook doen”. In Midden-Soemba vinden wij deze gewoonte eenigszins gewijzigd, in zooverre dat niet de geopereerde jongens zelf, maar een troepje volgelingen en familieleden der kinderen in de daarom liggende kampongs gaan, en varkens, kippen en geiten rooven, zelfs jonge buffels en koeien, van hun geheel vreemd zijnde menschen, aan wie zij als eenigste verklaring voor hun doen opgeven, dat er besneden moet worden, waarmee laatstgenoemden dan wel tevreden moeten zijn, want de merapoe wil het zoo (dit gebruik is wel verminderd om de bestuursvestiging heen, want daar werden wel eens dergelijke „diefstalzaken aangebracht door menschen die deze merapoe-regeling maar niet zoo goedschiks aannamen”). Wanneer deze

mededeeling niet op eene vergissing berust, hebben we hier te doen met eene ontaarding van de oorspronkelijke adat, waarbij de besneden jongens in zulk eene nauwe aanraking met de geesten worden gedacht, dat zij alles van de menschen mogen afnemen.

Dat het contact met de geesten de reden is, dat zulke diefstallen worden toegelaten, blijkt ook bij het verkiezen van een priester van Roeë op Savoe. Deze Roeë wordt voorgesteld als „de geest of god, die de menschen zuivert (reinigt) van alle ongerechtigheden, inzonderheid overspel en diefstal, en daarmede verband houdende hartstochten”. De verkiezing van een priester van Roeë „gaat gepaard met het houden van een grooten maaltijd, waarvoor verscheidene schapen, geiten en honden, die zonder medeweten en toestemming van de eigenaars gevangen zijn, geslacht worden. Hoewel de verschillende eigenaars zeer spoedig te weten komen waar hun beesten zijn gebleven, en wat er met deze is geschied, durven zij echter tegen dezen roof geene bezwaren inbrengen, uit vrees dat zij dan spoedig zullen sterven”.

In Midden Celebes staan er nu en dan profeten op, die den menschen mededeelen, dat ze in nauwe verbinding staan met geesten, en dat allen, die hen volgen, hunne overleden bloedverwanten zullen ontmoeten, en zonder sterven in het Zielenland zullen worden opgenomen. Ofschoon men meermalen overtuigd is geworden van de leugenachtigheid van deze lieden, die gewoonlijk een of andere daad hadden te verbergen, die hun in de Toradjasche maatschappij tot zware zonde wordt aangerekend, zijn er altijd nog een antal menschen, die zich laten verleiden en met zoo iemand meegaan om in het bosch te leven, waar het dan heet, dat ze dagelijks gemeenschap hebben met geesten. Zoo was er ook eens zulk een gezelschap bij het Posso-meer. Om aan hun dagelijksch eten te komen, stalen zij rijst, mais en groenten uit de omliggende akkers. Aanvankelijk durfden de eigenaars niets hiervan zeggen; het waren immers de metgezellen van geesten, die dit deden, weliswaar menschen, maar die toch al half en half geesten waren. Toen deze toestand echter te lang aanhield, en de menschen begonnen te begrijpen met bedriegers te doen te hebben, werd hun gezegd, dat ze spoedig moesten ophouden met hun rooverij, want dat anders met geweld daaraan een einde zou worden gemaakt.

Uit de geestelijke denkbeelden van de Toradja's vloeit nog een ander soort van stelen voort. Men denkt namelijk, dat van alle voorwerpen in de natuur eene magisch werkende kracht uitgaat, van het eene meer dan van het andere. Die kracht werkt op andere voorwerpen in de omgeving, versterkt soms hunne kracht, maar lost die ook wel eens op. Wanneer men nu iets moet hebben, waarop het aankomt, zooals een hoen of een ei, waarmee gewicheld moet worden, om te zien of men den vijand tegen welken men uittrekt, zal verslaan, dan is het 't beste die te stelen. Eigen eieren

en hoenders hebben reeds te veel invloed ondergaan, omdat die lieden weten wat zij gaan doen. Zoo iets aan een ander te vragen is ook niet goed, want dan gaan de menschen aan wie gevraagd is, over het doel er van spreken, of lachen, of spotten, en dat zou de kracht van het hoen en het ei wegnemen. Alleen de blik, dien de eigenaar er op werpt, zou reeds schadelijk kunnen werken voor het doel, waarvoor ze worden gevraagd, namelijk de toekomst te voorspellen. Dit is de reden, waarom vele handelingen, waarop het aankomt, met gesloten oogen worden verricht. Ten opzichte van hoenders en eieren die moeten dienen om daarmede te wichelen, zit er dus niet anders op, dan die te gaan stelen: alleen in dat geval zal niemand gelegenheid hebben gehad er op eenigerlei wijze invloed op uit te oefenen, en ze zullen daarom zuiver voorspellen of men geluk zal hebben of niet. Wanneer het hart en de blinde darm van het hoen den gewenschten vorm hebben, en de inhoud van het ei, in welks schaal een gaatje is gemaakt, er met kracht uitkomt, als men het boven het vuur verwarmt, dan mag men ook gerust uittrekken.

De gedachtengang dien ik pas uiteengezet heb, en die den Toradja in sommige gevallen tot stelen brengt, is door animistische denkbeelden en door zijne gewoonte om handelingen te verrichten die eene afschaduwing moeten zijn van wat hij wenscht dat gebeuren zal, verdrongen. Als men hem nu vraagt: „Waarom moeten dat hoen en dat ei gestolen zijn?” dan antwoordt hij: „Wel, als de eigenaar merkt dat er van zijne hoenders of eieren is afgenomen, zal hij erg boos zijn en razen, en hierdoor zullen wij met te meer kracht kunnen vechten.” Het gezochte van de verklaring valt dadelijk in het oog. Anderen zeggen: „Die dingen moeten gestolen zijn, want evenmin als de eigenaar merkt, dat het zijne wordt weggenomen, evenmin zal de vijand dan onze nadering bemerken.” Om die reden moet dan ook, zegt men, de rijst die voor de uittrekkende strijders bestemd is, in den nacht worden gestampt, wanneer allen slapen; want net zoo min als iemand dit stampen hoort, zal ook de vijand onze nadering gewaar worden. De ware reden van dit nachtelijk werk echter is om te voorkomen, dat deze rijst, die aan de strijders kracht moet geven in hachelijke oogenblikken, op de eene of andere wijze betooverd zou worden, in de eerste plaats door onwelwillende blikken.

Deze overweging heeft tot meer gevallen van stelen geleid. Wanneer b.v. honden geen geluk meer hebben op de jacht, dan ligt er om de eene of andere reden een ban op hen. Om dezen te verbreken gebruikt men eene kokosnoot. Deze noot moet ook gestolen zijn. Als we dan naar de reden daarvan vragen, zeggen sommigen: „de eigenaar van de noot zal boos worden over den diefstal, en daardoor zullen de honden ook nijdig zijn, en het wild hardnekkig en met woede vervolgen.” Maar een ander wist het beter, toen hij zeide: „Wij stelen de noot, omdat de eigenaar er

misschien mee zou spotten, als we haar aan hem vroegen, en daardoor zou de noot hare werking verliezen."

Zoo gebruikt de Possoër om de toekomst te leeren kennen een orakelsnoer, bestaande uit vier bandjes, die in den blinde aan elkaar worden geknoopt, en dan als men ze uit elkaar haalt, een aaneengesloten ring moeten vormen, wil de voorspelling gunstig zijn. Als banden voor dit orakelsnoer gebruikt men gaarne een reep boombast, waaraan de vrouwen hare manden dragen, met den band over het voorhoofd. Vaak zet eene vrouw haar mand op den weg neer om in de wildernis wat bladeren of andere dingen te halen, die zij noodig heeft; of zij heeft zich verwijderd om in een nabijzijnd water te baden. Van zulk eene gelegenheid maakt een voorbijganger graag gebruik om den band van de mand af te nemen; hij scheurt hem dan in vier reepjes, en zijn wichelsnoer is gereed.

Wij begrijpen nu waarom hij dien band, die door het contact met het lichaam der vrouw magisch is geworden, steelt, en niet vraagt. In het laatste geval zou de eigenares hem licht met eenigen tegenzin en onder mopperen afstaan, en die omstandigheden zouden het doel, dat men met den band heeft, vrijdelen, in elk geval tegenwerken. Maar met grooten ernst zei een man mij, dat die band gestolen wordt, opdat de vrouw flink boos zal worden, als zij zich genoodzaakt ziet een nieuwen band uit het bosch te halen. „Door die boosheid krijgt de genomen draagband medelijden met den dief, en hij zal juist voorspellen."

Van de akkers mag niets genomen worden, voordat aan zekere plechtigheden is voldaan, die ten doel hebben de levenskrachten van de gewassen te bevestigen, opdat zij door het plukken der vruchten niet weg zal gaan. Maar nu kan het gebeuren, dat de vrucht niet gelijkelijk rijp wordt, en dat gebrek aan voedsel dringt tot spoedig plukken. Dan gaat een van de huisgenooten 's avonds het veld in, kwasi om te zien of er geen varkens zijn, die schade aanrichten; al rondlopende steelt hij hier en daar van de rijpe vruchten. En ja, als men nu merkt, dat „iemand van de vruchten gestolen heeft," dan mag men er ook wel verder van nemen, want of er nu wat meer of minder wordt gestolen, doet tot de zaak niet af. Men blijft dus „stelen", totdat de bedoelde plechtigheden voor het gewas kunnen worden verricht, en men openlijk van de vrucht mag nemen.

Wanneer de sagoeloten die ge hebt geplant, niet willen gedijen, wordt u geraden er eenige van anderen te stelen; de uwe zijn zeker betooverd, maar als ge er eenige steelt, zullen die zeker vrij zijn van allerlei invloeden, die hinderend op den groei kunnen werken. Ook hiervan zei mij iemand, dat door het razen van den eigenaar, wanneer deze den diefstal bemerkt, de gestolen loten goed zullen gedijen. — Wanneer ge op eens anders akker een rijstsoort ziet groeien, die ge ook graag zoudt willen planten, vraag er dan

niet om, maar steel er van, als de vrucht rijp is, want dat gestolene zal pas goed gedijen.

Het was eertijds bij de Possoërs gewoonte, dat een jongeling, wanneer hij ten strijde trok, een kleedingstuk of een gebruiksvoorwerp van een meisje medenam. Dit droeg hij dan altijd bij zich, en hij verwachtte, dat van dit voorwerp, dat steeds in contact met het lichaam van het meisje was geweest, eene kracht zou uitgaan, die hem dapper zou maken in het gevecht. Het grootst zou de invloed van dat kleedingstuk zijn, wanneer het „gestolen” was. De jonge man sloop dan 's nachts naar het kamertje waar het meisje lag te slapen, soms met, soms zonder voorkennis van hare ouders, en nam dan iets weg, waarop hij overdag zijn gedachten had gezet. Wanneer zij bij het ontwaken bemerkte, dat er iets van haar was weggenomen, begreep zij, dat een jongeling het zich had toegeëigend om het op het oorlogspad mee te nemen. Dan was zij ook verplicht om gedurende de afwezigheid van den troep de voorschriften in acht te nemen, die onder zulke omstandigheden voor de echtgenooten der uitgetrokkenen golden. De jongeling was echter niet verplicht om na zijne terugkomst met dat meisje te trouwen.

Ten slotte vermeld ik nog, dat soms zaken, die tot medicijn worden aangewend, gestolen moeten zijn. Zoo is er een vurige huiduitslag, die „buidelbeervoorpoot” wordt genoemd, en waarvan men gelooft, dat zij ontstaat, doordat een geest den lijder heeft aangeraakt. Dit euvel tracht men te genezen door zeven korrels rijst, die men gestolen heeft, te kauwen, en die zevenmaal op den uitslag te spuwen. — Wanneer ge veel visch wilt vangen, vertelde mij iemand, dan moet ge den koperen vinger-ring van eene vrouw stelen, en daarvan een angel maken; alle visschen zullen er op af komen.”

Maar genoeg over dit stelen, dat uit een bijzonder rechtsgevoel of uit overwegingen van magischen aard is voortgekomen. — Keeren wij nog eens terug tot de goede hoedanigheid der Toradja's, dat zij niet stelen, en wel omdat zij het door hunne communistische gewoonten niet gewend zijn. Uit hetgeen ik gezegd heb, dat men elkaars goederen gebruikt, en min of meer ook als de zijne beschouwt, volgt dat de goederen van andere dan stamgenooten niet tot het eigendom van de familie in uitgebreiden zin behooren, en dus wel gestolen mogen worden.

Bij de vele stammen, die Midden Celebes bewonen, vinden we hiervan ook voorbeelden. De Possoërs stelen ook de goederen van vreemdelingen niet, omdat ze dit niet gewoon zijn te doen; maar onder de Bergvolken van Posso vindt men er, zooals de To Napoe, die de goederen hunner stamgenooten met rust laten, maar die geen gewetensbezwaar hebben zich het goed van vreemdelingen toe te eigenen.

De Toradja's van Kaili in het Paloedal en die van Parigi aan de Tomini-bocht stonden bekend als groote gauwdieven, en ook wij zelven hebben dit aan den lijve ondervonden. Eerst nadat het Nederlandsch Indische Gouvernement orde op de zaken is komen stellen, is er wat veiligheid voor goederen en personen gekomen.

Wij vragen onszelf af, hoe deze groote verandering in de menschen ontstaan is, zoodat ze tot stelen zijn gekomen, waar we toch mogen aannemen, dat ze eertijds even „eerlijk” zullen zijn geweest, als de Possoërs het tot nu tot zekere hoogte zijn.

In de eerste plaats moet deze verandering worden toegeschreven aan het vorstenbestuur, dat de genoemde landstreken gekregen hebben, in tegenstelling met de Possoërs, op wier communistische maatschappij nooit een vorst eenigen invloed van beteekenis heeft gekregen. De vraag, hoe de bedoelde Toradja's aan dit vorstenbestuur zijn gekomen, kan hier niet worden beantwoord; maar dit kan wel worden gezegd, dat het niet heilzaam is geweest voor de Indonesische volken, althans niet op Celebes. Deze radja's waren meestal tyrannen, die deden wat ze wilden, althans wat hun hofkliek wilde. En daar zij zich voor niemand of niets hadden te ontzien, eigenden zij zich van de eigendommen hunner onderdanen toe wat hun aanstond. De radja's waren in het Noordwesten van Midden Celebes dikwijls de aanleggers van roofpartijen, en wanneer een dief er maar voor zorgde om een deel van zijn buit aan den radja af te staan, kon hij zeker zijn niet vervolgd te zullen worden.

Dit vorstenbestuur is onder dezelfde invloeden ontstaan als bij de Makassaren en Boegineezen, en daar werden vroeger dezelfde toestanden gevonden. Dr. B. F. Matthes die zijn heele leven besteed heeft aan het bestudeeren van de pas genoemde volken, beschrijft onder meer de ellende, die er in het Boegineesche landschap Wadjo heerschte, en die hij leerde kennen op eene reis, die hij daar in 1856 maakte. Daar brandden kwaadwilligen de huizen af, en bestond er geen veiligheid van personen en goederen. „Waaraan deze omkeer toe te schrijven?” vraagt deze geleerde. En het antwoord is: „Enkel en alleen aan het heirleger van vorstjes, dat vooral in Wadjo zeer talrijk, en bij gebrek aan inkomen er op uit is om het volk willekeurig te beboeten, ja, bij het minste verzet van alles te berooven en tot den slavenstand te vernederen. Zelfs is het een algemeen erkende waarheid, dat bijna al die Boegineesche vorsten benden struikroovers in hun dienst hebben, die zij niet bezoldigen, maar alleen van tijd tot tijd laten plunderen en moorden.” (Beknopt verslag van een verblijf in de binnenlanden van Celebes in 1856, bl. 18). — De vorsten dus waren het, die op Celebes hunne onderdanen gewenden aan stelen.

Maar er is nog een voorname factor, die in dit opzicht op vele

Toradja's geen heilzamen invloed heeft, en dit is de verandering van godsdienst. Wel is waar stellen de heidensche Toradja's zich niet voor, dat stelen zichzelf mechanisch straft, zooals bijvoorbeeld twisten dit doet door de hevig magische werking van de stem, en daardoor de twistenden schade berokkent; wel is waar stellen ze zich niet voor, dat de goden diefstal speciaal straffen; maar de Heiden heeft grooten schroom om iets te doen, wat hij niet gewend is te doen. Op de eene of andere manier wordt zoo iets, dat men niet doet, en ook de voorvaderen niet hebben gedaan, gewroken.

Nu hoort hij de prediking van een God, die alles bestuurt, maar op eene wijze, die veel verschilt van de contrôle, die zijn eigen goden tot nu toe op zijn leven hadden, die meer indruk op hem maakt, omdat die goden magisch te werk gaan. Die prediking verklaart openlijk of stilzwijgend, dat die goden die zoo gevreesd werden, niets waard zijn. Nu is het zeker waar, dat bij overgang tot het Christendom of het Mohammedanisme een aantal lieden werkelijk van geloof veranderen, en hunne aanbidding van de goden op God overbrengen. Maar voor een nog grooter aantal menschen beteekent zulk een overgang alleen een verloochenen van de goden, zonder dat God een plaats in hun hart krijgt. Deze menschen verliezen hun vrees voor de contrôle hunner goden, en daarmee hun schroom voor dingen, die zij niet gewend zijn te doen. Als de omstandigheden er dan toe leiden, zien ze er ook geen bezwaar in te gaan stelen.

Nog een derde factor werkt mede om de Toradja's hun goede gewoonte van niet-stelen te doen verliezen. Deze is het bestuur van het Nederl. Indisch Gouvernement. Zoodra dit de toestanden in Midden Celebes kwam regelen, werd aan het communistisch denken, voelen en handelen een gevoelige slag toegebracht. De menschen werden niet meer als eene gemeenschap genomen, maar als individuen. Heel wat maatschappelijke instellingen op communistischen grondslag gingen daardoor teloor. En waar we gezien hebben, dat juist dit primitieve communisme de grond was van het niet-stelen, werd ook langs dezen weg deze goede gewoonte ondermijnd. Het individualisme bij de menschen wordt door ons bestuur sterk ontwikkeld, en daardoor ook hun egoïsme, dat een aantal hunner er toe zal brengen om het eigendom van anderen te nemen.

Moeten wij nu zeggen: Ware het Bestuur daar dan maar niet opgetreden? Dit zou kortzichtig wezen. Zooals wij gezien hebben, is de komst van het Gouvernement een zegen geweest in die streken, waar vorstenbestuur reeds de goede gewoonte van niet-stelen had gedood. Moeten wij nu zeggen, dat de Zending maar verre moet blijven van deze menschen? Ook dat zou kortzichtig wezen, want zij is een machtige factor in de opvoeding van deze volken, wier niet-stelen geen gevolg is van zedelijke overtuiging,

maar van eene gewoonte. Volken als de Dajaks en de Toradja's hebben in hun primitieven heidschen staat iets aantrekkelijks, dat ze later voor een groot deel verliezen, wanneer ze door Bestuur en Zending uit dien toestand worden opgeheven. Het gaat hiermede als met de kinderen, die door hunne negatieve deugden iets sympathieks voor ons hebben, eene aantrekkelijkheid, die later ook voor een groot deel verloren gaat, als ze volwassen, zichzelf bewust, zijn geworden. Maar moeten wij daarom wenschen, dat ze kinderen mochten blijven? Voorzeker niet.

Juist met zeer groote ernst moet het Bestuur volken als de Toradja's leiden, en de Zending aan hen arbeiden, ook al krijgen ze veel onaangenaams over zich als jongens in hun vlegeljaren. Zoo kunnen ze werkelijk innerlijk veranderen, en dan zullen hunne negatieve deugden ook plaats maken voor positieve.

